

powolny przyrost księżycy aż do pełni, a następnie jego zmniejszanie się (=starzenie) do momentu całkowitego zniknięcia.

Noc, podczas której pojawia się nowy księżyc, określali Rzymianie wymownie jako *interlūnium* (Hor. *Od.* I 25,3); bezpośrednio poprzedzała ona dzień będący początkiem kalend i odgrywała z punktu widzenia życia społeczności rzymskiej rolę szczególną. Wymowny jest zwłaszcza z uwagi na swój klimat przekaz Makrobiusza: podczas *interlūnium pontifex minor* z napięciem obserwował nowy, pojawiający się księżyc, by po złożeniu wspólnie z *rex sacrificulus* ofiary Juno Covella, zwołać lud na Kapitol do Curia Calabra i publicznie oznajmić datę non.

Borgeaud opierając się na zebranych w tej części danych stawia tezę o obecności elementów systemu księżycowego w kalendarzu umbryjskim. Dokonuje między innymi próby wyjaśnienia momentu składania ofiar ze szczeniaka płci żeńskiej Hondos Iovios. W odróżnieniu od swoich poprzedników sądzi, że ofiara była dokonywana w południe kalend miesiąca bogini Ceres (*tab. ig.* IIa 15–16[20–21]), jednakże słusznie zaznacza, iż złożenie ofiary było możliwe jedynie w przypadku pomyślniej wróżby z zachowania ptaków w przededniu kalend oraz dostrzeżenia rogu księżycy nowego miesiąca.

Inny sporny problem stanowi fragment tabliczek iguwińskich, który podaje, iż Uhtur/Auctor pełnił swoją funkcję do południa Id miesiąca Urnasio. Borgeaud – w przeciwieństwie do Olzscha – tłumaczy Urnasio jako miesiąc marzec, traktując go, podobnie jak w kalendarzu oskijskim z Kapui, jako początek roku umbryjskiego. Pewnej analogii dopatruje się w fakcie, iż w republikańskim Rzymie przed rokiem 153 p.n.e. urzędnicy zaczęli pełnić swoje funkcje w dniu 1 marca. Towarzyszące obrzędowi przejęcia władzy przez nowego Uhtur oczyszczanie rytualne miasta łączy z ponownym zapaleniem ognia Westy, a nie – jak to czyni większość badaczy – z obrzędami rzymskich Palilia. Za niezadowalającą uznaje też interpretację podstawowego dla rytuału umbryjskiego pojęcia *erus* jako uczty ofiarnej z udziałem ludzi.

Przedmiotem II rozdziału pt. „Uhtur, Auctor i Augur”, jest porównanie systemów kapłańskich i politycznych w Iguvium i w Rzymie. Borgeaud, w ślad za Devoto, traktuje uhtur/auctor z Iguvium jako najwyższego urzędnika świeckiego. Auctor/uhtur, łaciński *praetor* i oskijski *meddix to* – w jego ujęciu – epitety króla prehistorycznego, któremu w Rzymie towarzyszyło dwóch doradców (*cōsulēs*); w okresie późniejszym z tej triady wyłonił się *Rex sacrificulus* i *consules* (władza religijna i świecka). Z kolei kvestur był wysokim świeckim urzędnikiem w Iguvium o pewnych uprawnieniach typu „finansowego”.

Autor kładzie duży nacisk na związki istniejące pomiędzy pentadą kapłańską z Iguvium i rzymską pentadą kapłańską, którą tworzyli *rex sacrificulus*, trzech *flamines maiores* (Dialis, Martialis, Quirinalis) i *pontifex maximus*. Daje mu to podstawę do przyjęcia, iż władza polityczna w epoce archaicznej nie była wyłącznie świecka, przykładowo *rex* Numa Pompilius – podobnie uhtur w Iguvium (np. III 6–9) – kumulował w swoim ręku zarówno wszelkie uprawnienia polityczne, jak i religijne.

W dalszej części rozdziału II Borgeaud zestawia pojęcie *auctoritas* z innym kluczowym dla świata rzymskiego terminem *fides*, szczególnie ważnym z punktu widzenia związków nieformalnych łączących patrona i klienta oraz *populus* i urzędników, jak również zobowiązań łączących społeczności zawierające między sobą sojusze. Trwałość *foedus* warunkował szacunek dla *fides*⁶ i obecność Gwaranta/ najwyższego auctor, Semo Sancus Diūs Fidius, reprezentowanego w Iguvium przez *Iospater Sankos lub jego geniusza. Gwarant – niezbędny w Italii centralnej dla nadania soюзom wojskowym charakteru obowiązującego – współ z uroczystym złożeniem w ofierze prosięcia płci żeńskiej i zadaniem śmiertelnego ciosu krzemieniem-piorunem Semo Sancus Diūs Fidius, stanowił dostateczne potwierdzenie nienaruszalności układu.

⁶ Zob. J. Bayet, *Histoire politique et psychologique de la religion romaine*, Paris 1976, s. 141 nn.